4.3.6 Příklad. Je dán jazyk predikátové logiky $\mathscr{L}$, kde $\mathsf{Pred} = \{P, Q\}$, $\mathsf{Func}\{f, g\}$ a $\mathsf{Kons} = \{a, b, c\}$; P a f jsou unární, Q a g jsou binární. Uvažujme interpretaci $\langle U, [\![-]\!] \rangle$ definovanou takto:

- $U = \mathbb{N}$;
- 1. $[\![a]\!] = 0$, $[\![b]\!] = 1$,
  2. $[\![f]\!]$ je následník, tj. $[\![f]\!](n) = n + 1$,
     $[\![g]\!]$ je součet, tj. $[\![g]\!](m, n) = m + n$;
  3. $[\![P]\!]$ je množina sudých čísel,
     $[\![Q]\!]$ je množina všech dvojic přirozených čísel (m, n), kde m je menší nebo rovno n, (tj. $[\![Q]\!]$ je relace $\leq$ na množině $\mathbb{N}$).

Rozhodněte o pravdivosti následujících sentencí

a) $P(g(f(a), g(a, f(b))))$,

b) $Q(g(a, b), f(b))$,

c) $P(b) \Rightarrow (\forall x\, P(x))$,

d) $\exists x\, \forall y\, Q(y, x)$,

e) $\forall y\, \exists x\, Q(y, x)$.

4.3.7 Řešení.

a) Nejprve musíme ohodnotit term $g(f(a), g(a, f(b)))$: Máme

$$[\![g(f(a), g(a, f(b))]\!] = [\![f(a)]\!] + [\![g(a, f(b))]\!] = ([\![a]\!] + 1) + ([\![a]\!] + [\![f(b)]\!]) =$$

$$= ([\![a]\!] + 1) + ([\![a]\!] + ([\![b]\!] + 1)) = (0 + 1) + (0 + (1 + 1)) = 1 + (1 + 1) = 3.$$

Formule bude pravdivá, jestliže číslo 3 je sudé. Ale číslo 3 není sudé, tedy celá formule je nepravdivá v interpretaci $\langle U, [\![-]\!] \rangle$.

b) Postupujeme obdobně jako v předchozím případě: Nejprve interpretujeme termy: Zřejmě platí $[\![g(a, b)]\!] = 0 + 1 = 1$ a $[\![f(b)]\!] = 1 + 1 = 2$. Dvojice $(1, 2)$ je prvkem $[\![Q]\!]$, neboť číslo 1 je menší než číslo 2 a tedy naše formule je pravdivá v $\langle U, [\![-]\!] \rangle$.

c) V tomto případě zjistíme pravdivost velmi lehce. Formule $P(b)$ je nepravdivá v interpretaci $\langle U, [\![-]\!] \rangle$, protože $[\![b]\!] = 1$ a to není sudé. Proto implikace $P(b) \Rightarrow \psi$ je pravdivá pro jakoukoli sentenci, tedy i pro $\psi = \forall x\, P(x)$.

d) Nejprve si naši formuli pro danou interpretaci „přečteme“. Formule říká: Existuje přirozené číslo x tak, že pro všechna přirozená čísla y je y menší nebo rovno x. Jinými slovy: Existuje přirozené číslo x, které je větší nebo rovno všem přirozeným číslům. A to zřejmě není pravda, neboť pro každé přirozené číslo m najdeme přirozené číslo větší, např $m + 1$.

e) Opět si pomůžeme tím, že danou formuli v interpretaci „přečteme“: Ke každému přirozenému číslu y existuje přirozené číslo x tak, že y je menší nebo rovno x. Tato formule je pravdivá v dané interpretaci: pro číslo $d \in \mathbb{N}$ (které dosadíme za y) stačí zvolit číslo $d + 1$ (to dosadíme za x) a opravdu máme d menší nebo rovno $d + 1$. Tedy naše formule je pravdivá v $\langle U, [\![-]\!] \rangle$.

4.3.8 Model sentence. Interpretace $\langle U, [\![-]\!]\rangle$, ve které je sentence φ pravdivá, se nazývá *model sentence* φ.

4.3.9 Tautologie, kontradikce, splnitelná sentence. Sentence φ se nazývá *tautologie*, jestliže je pravdivá v každé interpretaci. Sentence se nazývá *kontradikce*, jestliže je nepravdivá v každé interpretaci. Nazývá se *splnitelná*, jestliže je pravdivá v aspoň jedné interpretaci.

Také jsme mohli formulovat předchozí definice pomocí pojmu „model“. Tautologie je sentence, pro kterou je každá interpretace jejím modelem; sentence je splnitelná, má-li model; sentence je kontradikce, nemá-li model.

4.3.10 Následující sentence jsou tautologie. (P je unární predikátový symbol, Q je binární predikátový symbol a a je konstantní symbol.)

1. $(\forall x\, P(x)) \Rightarrow P(a)$;
2. $P(a) \Rightarrow (\exists x\, P(x))$;
3. $\neg(\forall x\, P(x)) \Leftrightarrow (\exists x\, \neg P(x))$;
4. $\neg(\exists x\, P(x)) \Leftrightarrow (\forall x\, \neg P(x))$;
5. $(\forall x\, \forall y\, Q(x,y)) \Leftrightarrow (\forall y\, \forall x\, Q(x,y))$;
6. $(\exists x\, \exists y\, Q(x,y)) \Leftrightarrow (\exists y\, \exists x\, Q(x,y))$.

4.3.11 Následující sentence jsou splnitelné formule:

1. $\forall x\, \exists y\, Q(x,y)$,
2. $\forall x\, \forall y\, (x + y = y + x)$,

kde Q a $=$ jsou binární predikátové symboly, $+$ je binární funkční symbol. (Opět upozorňujeme, že místo zápisu $=(t_1,t_2)$ a $+(x,y)$ používáme čitelnější zápis $t_1 = t_2$ a $x + y$.)

4.3.12 Zvláštní příklady kontradikcí neuvádíme. Kontradikce jsou přesně ty formule, jejichž negace je tautologie. Tak např. formule $(\forall x\, P(x) \wedge \neg(\forall x\, P(x))$ je kontradikce. Je dobré si uvědomit, že jde o „dosazení“ formule $\forall x\, P(x)$ do výrokové kontradikce $p \wedge \neg p$.

4.3.13 Splnitelné množiny sentencí. Množina sentencí M je *splnitelná* právě tehdy, když existuje interpretace $\langle U, [\![-]\!]\rangle$, v níž jsou všechny sentence z M pravdivé. Takové interpretaci pak říkáme *model* množiny sentencí M.

Množina sentencí M je *nesplnitelná*, jestliže ke každé interpretaci $\langle U, [\![-]\!]\rangle$ existuje formule z M, která je v $\langle U, [\![-]\!]\rangle$ nepravdivá.

Z poslední definice vyplývá, že prázdná množina sentencí je splnitelná. (Porovnejte s výrokovou logikou.)

4.3.14 Příklad. Rozhodněme, zda následující množiny jsou splnitelné nebo nesplnitelné.

1. $M = \{\forall x\, (P(x) \Rightarrow Q(x)), P(a), \exists x\, (\neg Q(x))\}$,
2. $N = \{\forall x\, (P(x) \Rightarrow Q(x)), P(a), \neg(\exists x\, Q(x))\}$,

kde P a Q jsou unární predikátové symboly, a je konstantní symbol.

4.3.15 Řešení. Má-li množina model, je splnitelná; nemá-li model, je nesplnitelná. Proto se buď budeme snažit najít model dané množiny, nebo se budeme snažit ukázat, že model neexistuje. Uvědomte si, že se jedná o dvě rozdílné strategie.

Ad. 1. Zkusme nejprve formule dané množiny „přečíst". Dostáváme
„Každý prvek, který má vlastnost P, má i vlastnost Q.",
„Prvek a má vlastnost P.",
„Existuje prvek, který nemá vlastnost Q.".
Mohou být všechna tato tvrzení pravdivá současně? Zdá se, že ano. Z prvních dvou tvrzení vyplývá, že prvek a musí mít vlastnost Q, ale můžeme mít ještě nějaký jiný prvek, který vlastnost Q nemá (pak ale nesmí mít ani vlastnost P). To nás vede k této interpretaci:

$$U = \{c, d\},\ [\![a]\!] = c,\ [\![P]\!] = \{c\},\ [\![Q]\!] = \{c\}.$$

(tj. náš „svět" U má dva prvky c, d, z nichž prvek c má obě vlastnosti $[\![P]\!]$ a $[\![Q]\!]$, prvek d nemá žádnou z těchto vlastností; konstanta $[\![a]\!] = c$).

Jiný model je např. $U = \mathbb{N}$, $[\![a]\!] = 0$, vlastnost P interpretujeme jako „být dělitelný 6" a vlastnost Q jako být „sudý". Pak opravdu každé číslo dělitelné 6 je sudé; číslo 0 je dělitelné 6; a existuje přirozené číslo, které není sudé (např. číslo 3).

Ještě jiný model by byl např. tento: U je množina všech studentů elektrofakulty, a je Petr Vopršálek, vlastnost P interpretujeme jako student „má zkoušku z fyziky", vlastnost Q interpretujeme jako student „má zápočet z fyziky". Pak všechny sentence jsou v této interpretaci pravdivé za předpokladu, že na fakultě je aspoň jeden student, který nemá zápočet z fyziky, a že Petr Vopršálek je studentem elektrofakulty a zkoušku z fyziky má.

Tedy množina M je splnitelná.

Ad 2. Množina N má první dvě sentence stejné jako množina M, pouze třetí sentence je

„Není pravda, že existuje prvek, který má vlastnost Q."

Z minulého rozboru víme, že první dvě sentence zajišťují, že prvek a má vlastnost Q. Tedy v žádné interpretaci, v níž jsou pravdivé první dvě sentence, nemůže být $[\![Q]\!] = \emptyset$. Tudíž třetí sentence nemůže být pravdivá. Ukázali jsme, že množina N je nesplnitelná.

4.4 Tautologická ekvivalence

4.4.1 Tautologická ekvivalence sentencí. Řekneme, že dvě sentence φ a ψ jsou *tautologicky ekvivalentní* právě tehdy, když mají stejné modely, tj. jsou pravdivé ve stejných interpretacích. Jinými slovy, mají stejnou pravdivostní hodnovu ve všech interpretacích.

Někdy se říká, že sentence jsou *sémanticky* ekvivalentní místo, že jsou tautologicky ekvivalentní.

4.4.2 Poznámka. Dá se jednoduše dokázat, že tautologická ekvivalence je relace ekvivalence na množině všech sentencí daného jazyka $\mathscr{L}$ a že má podobné vlastnosti jako tautologická ekvivalence formulí výrokové logiky.

4.4.3 Tvrzení. Nechť φ a ψ jsou sentence. Pak platí:

$$\varphi \models\!\!\!\!\dashv \psi \quad \text{právě tehdy, když} \quad \varphi \Leftrightarrow \psi \text{ je tautologie.}$$

4.4.4 Příklad.

1. $\forall x \forall y\, Q(x,y) \models\!\!\!\!\dashv \forall y \forall x\, Q(x,y)$,
2. $\exists x \exists y\, Q(x,y) \models\!\!\!\!\dashv \exists y \exists x\, Q(x,y)$.

4.4.5 Ukážeme ještě několik tautologických ekvivalencí typických pro predikátovou logiku.

Platí následující tautologické ekvivalence (P a Q jsou unární predikátové symboly).

1. $(\forall x\, P(x)) \wedge (\forall x\, Q(x)) \models\!\!\!\!\dashv \forall x\, (P(x) \wedge Q(x))$;
2. $(\exists x\, P(x)) \vee (\exists x\, Q(x)) \models\!\!\!\!\dashv \exists x\, (P(x) \vee Q(x))$;
3. $(\forall x\, P(x)) \vee (\forall y\, Q(y)) \models\!\!\!\!\dashv \forall x \forall y\, (P(x) \vee Q(y))$;
4. $(\exists x\, P(x)) \wedge (\exists y\, Q(y)) \models\!\!\!\!\dashv \exists x \exists y\, (P(x) \wedge Q(y))$.

4.5 Sémantický důsledek

Obdobně jako ve výrokové logice definujeme i v predikátové logice pojem *sémantický důsledek* (též *konsekvent*, *tautologický důsledek*); tentokrát však jen pro množiny sentencí.

4.5.1 Sémantický důsledek. Řekneme, že sentence φ je *sémantickým důsledkem*, též *konsekventem* množiny sentencí S právě tehdy, když každý model množiny S je také modelem sentence φ. Tento fakt značíme

$$S \models \varphi.$$

Můžeme též říci, že sentence φ *není* konsekventem množiny sentencí S, jestliže existuje model množiny S, který není modelem sentence φ. To znamená, že existuje interpretace $\langle U, [\![-]\!]\rangle$, v níž je pravdivá každá sentence z množiny S a není pravdivá formule φ. Jedná se tedy o obdobný pojem jako ve výrokové logice, pouze místo o pravdivostním ohodnocení mluvíme o interpretaci.

4.5.2 Příklad. Zjistěme, zda platí $N \models \varphi$, kde $N = \{\forall x\, (P(x) \Rightarrow Q(x)), P(a)\}$ a $\varphi = \exists x\, Q(x)$.

Vezměme libovolnou interpretaci $\langle U, [\![-]\!]\rangle$, v níž jsou pravdivé obě sentence $\forall x\, (P(x) \Rightarrow Q(x))$ a $P(a)$. Protože formule $P(a)$ je pravdivá, prvek $c = [\![a]\!]$ má vlastnost $[\![P]\!]$. Protože i formule $\forall x\, (P(x) \Rightarrow Q(x))$ je pravdivá a prvek c má vlastnost $[\![P]\!]$, musí prvek c mít taky vlastnost $[\![Q]\!]$, tj. $c \in [\![Q]\!]$. Proto sentence $\exists x\, Q(x)$ je pravdivá.

4.5.3 Konvence. Jestliže množina sentencí S je jednoprvková, tj. $S = \{\psi\}$, pak píšeme $\psi \models \varphi$ místo $\{\psi\} \models \varphi$. Je-li množina S prázdná, píšeme $\models \varphi$ místo $\emptyset \models \varphi$.

4.5.4 Obdobně jako pro výrokovou logiku, dostáváme řadu jednoduchých prozorování. Pro množiny sentencí M, N a sentenci φ platí:

1. Je-li $\varphi \in M$, je $M \models \varphi$.

   Protože sentence φ leží v M, musí každý model množiny M být i modelem φ.

2. Je-li $N \subseteq M$ a $N \models \varphi$, je i $M \models \varphi$.

   Předpokládejme, že $N \models \varphi$. Každý model množiny M je také modelem množiny N a proto je modelem φ. Ukázali jsme $M \models \varphi$.

3. Je-li φ tautologie, pak $M \models \varphi$ pro každou množinu sentencí M.

   Je-li φ tautologie, je pravdivá v každé interpretaci, tedy i v těch interpretacích, které jsou modelem množiny M.

4. Je-li $\models \varphi$, pak φ je tautologie.

   Každá interpretace je modelem prázdné množiny sentencí. Proto $\models \varphi$ znamená, že každá interpretace musí být modelem φ. Tedy φ je tautologie.

5. Je-li M nesplnitelná množina, pak $M \models \varphi$ pro každou sentenci φ.

   Kdyby předchozí tvrzení nebylo pravdivé, pak by existovala interpretace, která by byla modelem množiny M a sentence φ by v ní byla nepravdivá. Ale množina M model nemá; naše tvrzení tedy platí.

4.5.5 Tvrzení. Nechť φ a ψ jsou sentence. Pak platí:

$$\varphi \models\!\!\!\dashv \psi \quad \text{právě tehdy, když} \quad \varphi \models \psi \text{ a } \psi \models \varphi.$$

4.5.6 Tvrzení. Nechť φ a ψ jsou sentence. Pak platí:

$$\varphi \models \psi \quad \text{právě tehdy, když} \quad \varphi \Rightarrow \psi \text{ je tautologie.}$$

4.5.7 Věta. Pro každou množinu sentencí S a každou sentenci φ platí:

$$S \models \varphi \quad \text{právě tehdy, když} \quad S \cup \{\neg\varphi\} \quad \text{je nesplnitelná množina.}$$

Tato věta i obě předcházející tvrzení se dají zdůvodnit stejným způsobem jako obdobná tvrzení ve výrokové logice. Pouze místo pojmu pravdivostní ohodnocení používáme pojem interpretace.